

ВІДГУК

на дисертацію Яковлева Ігоря Васильовича
«Громадсько-політична діяльність Івана Драча»,
офіційного опонента представлений на здобуття
наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Тема дисертаційного дослідження І.В. Яковлева актуальна в науковому і політико-практичному сенсі. Сформульовані мета, предмет та об'єкт дисертаційного дослідження, яким відповідає розроблена система науково-дослідницьких завдань, цілком узгоджуються з темою роботи й загалом її внутрішньою композиційною структурою. Обрана теоретико-методологічна основа забезпечила опрацювання та аналіз емпіричної бази, розгляд громадсько-політичної і творчої діяльності Івана Драча у комплексному зіставленні та взаємозв'язку із загальними тенденціями суспільно-політичного розвитку кінця XX – початку XXI ст. Хіба що потребує уточнення об'єкт дослідження, оскільки він дублює його предмет.

Наукова новизна і значимість результатів дисертаційного дослідження представлена в декількох аспектах. Зокрема, новаторським є вибір теми і ракурс її аналітичного розгляду. Так варто констатувати, що дослідження громадсько-політичної діяльності Івана Драча та його внесок в історично значущі суспільно-політичні процеси на території України відсутні у вітчизняній історичній науці. Автору загалом вдалося виділити й висвітлити основні, магістральні напрямки багатогранної діяльності І. Драча.

Розглядаючи історіографію з обраної теми, І.В. Яковлев аналізує її у проблемно-тематичному порядку. Серед важливої інформації про життя та основні результати професійної діяльності І. Драча дисертант використав колективні та індивідуальні праці вчених, статті, кваліфікаційні роботи В. Ковтуна, А. Ткаченка, М. Загребельного, Л. Тихої, М. Лановика ін. При цьому слід зазначити, що взятий автором за основу поділ історіографічних

робіт з обраної теми суперечить загальноприйнятому та поширеному видовому принципу. Здійснюючи фаховий аналіз різноманітних наукових робіт здобувач не виокремив певну, взяту ним за основу, класифікаційну ознаку. Поряд з науковою літературою, він аналізує довідники, хрестоматії, навчальні посібники та іншу просвітницьку і навчальну літературу, яку складно віднести до категорії «наукової».

Другий підрозділ першого розділу присвячений аналізу джерельної бази, поділеної здобувачем на дві групи: 1) документальні джерела; 2) наративні джерела. Важливими джерелами дисертаційного дослідження стали для нього документи Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України), зокрема документи загального відділу ЦК Компартії України (ф. 1), Громадського об'єднання «Народний Рух України» (ф. 270). Ще одним джерелом при написанні дисертації стали особисті зустрічі та інтерв'ю І.В. Яковлева з Іваном Драчем. Окрім того, для висвітлення досліджуваної проблеми, використано опубліковані документи та матеріали, розміщені у збірниках документів, пресі, на веб-сайтах відповідних міністерств і відомств, у мережі Інтернет. Серед джерел названі також поетичні твори І. Драча політичного значення.

У третьому підрозділі проаналізовано використаний здобувачем комплекс загальнонаукових, міждисциплінарних та конкретно-історичних методів (метод аналізу і синтезу, класифікації, узагальнення характеристик, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, структурно-системний, структурно-діахронний, ретроспективний, актуалістичний, історико-типологічний та біографічний). Цих методів названо занадто багато, замість деяких, що мають побічне відношення до теми, корисно було б використати методи просопографії та психології.

У другому розділі дисертаційного дослідження І. В. Яковлева – «Фактори формування громадсько-політичної свідомості Івана Драча» – розкрито процес його становлення як поета і громадянина. Наведено біографію від народження до перебування на посаді голови Конгресу української

інтелігенції. Відзначено вирішальний вплив на формування поглядів І. Драча відомих поетів, письменників та мислителів, зокрема Т. Шевченка, Лесі Українки, П. Тичини, Т. Драйзера, Ф. Достоевського, М. Лермонтова та ін.

Досить детально висвітлена у дисертації творча діяльність Івана Драча протягом 60-х рр. XX ст., його участь у русі шістдесятників. Дисертант влітає у загальні події й відомості з життя самого І. Драча, показуючи, таким чином, вплив тогочасного оточення на молодого поета. І. Яковлев наголошує, що на відміну від інших шістдесятників та дисидентів, які продовжували чинити відкритий опір радянській владі, І. Драч, опинившись у «внутрішній еміграції», вчинив помірковано, покаявшись перед парткомом Спілки письменників України. Отримавши певну свободу для творчості, він стає одним з найуспішніших поетів радянської України. Вказано на вагомий внесок Драча в розвиток української літератури, яку він збагачував щороку новими творами, постійно працюючи над перекладами закордонних класиків, пишучи сценарії до нових фільмів. Після своєї «капітуляції» Іван Драч продовжував підтримувати зв'язок з дисидентами та неодноразово виступав на їх захист.

З приходом 1986 р., року Чорнобиля, І. Драч повертається до громадської діяльності. За наступні три роки він, як і більшість патріотично налаштованої інтелігенції України, виношує в своїй голові ідею здобуття незалежності. З початком 1989 р. Іван Федорович бере активну участь у процесі створення Народного Руху України,

У третьому підрозділі здобувач намагався певною мірою показати громадсько-політичну діяльність Івана Федоровича Драча у боротьбі за демократію в Україні. В цій діяльності він виділив три періоди: період становлення руху шістдесятників, період участі в НРУ та національно-визвольній боротьбі України і період громадсько-політичної діяльності в незалежній Україні. Дисертантом розглянуті суспільно-політичні процеси, породжені рухом шістдесятників, в яких І. Драч брав безпосередню участь. Саме в цей період, як зазначає І. Яковлев, до нього прийшло всенародне визнання як талановитого поета, непримиренного критика тоталітарного

режиму Сталіна. Розглянуто відмінність конформістської політики Івана Федоровича і радикального відстоювання національних ідей іншими відомими представниками руху шістдесятників. Як зазначає дисертант, І. Драч на відміну від інших шістдесятників виявив лояльність до влади ще до того, як на нього могло бути здійснено адміністративний тиск. Він передбачив можливий перебіг подій і, працюючи на випередження, розкався у своїх стосунках з дисидентами. Натомість інші шістдесятники, які вірили в свою правоту і намагались відстоювати свої права та свободи, були просто ізольовані від суспільства в місцях позбавлення волі.

В дисертації розкрито безпосередній вплив Івана Федоровича на процес створення громадсько-політичної організації Народний Рух України. Дисертант надає діяльності І. Драча та його соратників у НРУ вирішального значення у здобутті української незалежності, що є, напевно, деяким перебільшенням. Незважаючи на політичний тиск представників комуністичної верхівки на НРУ, його позиції стосовно незалежності України, що дуже важливо, були непорушними. Це справило, на думку дисертанта, вирішальну роль у зламі ставлення до правлячої партії як у свідомості пересічних українців, так і серед частини політичної еліти.

Оцінюючи значення створення І. Драчем Конгресу української інтелігенції, здобувач підкреслює, що це була вдала ідея, яка здійснилась завдяки все тим же представникам української культурної еліти. Конгрес мав перетворитися в організацію, яка б стояла на захисті прав та свобод українців як на теренах нашої країни, так і за кордоном. Осередки цієї громадської організації відкривались у всіх областях нашої держави.

Ідея, започаткована Іваном Федоровичем, надихнула творчу інтелігенцію боротись за свої права. Втім через відсутність належного нагляду з боку провідників Конгрес української інтелігенції не спромігся стати явищем загальнонаціональним і в скорому часі перестав існувати в більшості регіонів країни. Розділ про роль І. Драча у створенні Конгресу української інтелігенції на мій погляд є найбільш новаційним.

В окремому підрозділі йдеться про громадсько-політичну діяльність Івана Драча, зосереджену на співпраці з президентами незалежної України: Л. Кравчуком, Л. Кучмою, В. Ющенком, В. Януковичем та П. Порошенком. Справедливо виділяється співпраця з Л. Кравчуком, який найбільше зробив для проголошення й утвердження української незалежності.

Резонансною була співпраця І. Драча з Л. Кучмою, бо завдяки їй вдалося привернути всеукраїнську увагу до Конгресу української інтелігенції. З початком «помаранчевої революції» Іван Федорович пішов у відкриту опозицію до діючого очільника держави. Згодом, під час «помаранчевої революції», І. Драч брав активну участь в підтримці вимог революції, виступав з головної сцени майдану та духовно надихав протестуючих. Упродовж усього періоду революційних процесів І. Драч відстоював загальнолюдські права, втілені в поняттях свободи, віри та незалежності.

Діяльність І. Драча під час президентства В. Януковича мала свої певні результати. Він був членом гуманітарної ради при Президентові України та членом Комітету з національних премій ім. Шевченка під проводом Б. Олійника. Іван Федорович неодноразово гостро критикував русифікаторську політику В. Януковича та показував своє ставлення до дій президента у віршах політичного змісту. Дисертант не акцентує на ставленні поета до нинішнього Президента України, лише наводить низку політичних віршів новітнього періоду.

Позитивно оцінюючи проведену Ігорем Васильовичем роботу, водночас зазначу, що вона не позбавлена і недоліків:

Перше. Висвітлюючи творчу спадщину І. Драча, варто було б зупинитися не стільки на поетичній, скільки на публіцистичній, менш вивченій, його складовій. До того ж публіцистика поета мала б бути представлена у списку джерел і літератури («Я втомився від політичних ігрищ...», «Пам'яті Олеся Гончара», «Столітній Сосюра», «Патріарх Мстислав – сучасна легенда», «Іван Франко і ми», «Українське небо», «Вітання Слобожанщині!», «Берегти Українську державу», «Тепер і турок – не козак...», «Нехай княгиня Ольга буде

першою...», «На "діаспорному фронті" без змін?», «Свічка Патріарха», «Правда і кривда Другої світової війни», «Чорний вівторок», «Реальність української єдності», «Чи є на світі українці?», «...Стрепенімось і думаймо», «Ми маємо розвиватися одночасно і як Українська держава, і як світове українство», «Інтелігенція і вибори» та ін.). В дисертації «Список використаних джерел» (?) складений за не зрозумілою схемою і логікою.

Друге. Могли бути ширшими, глибшими і повнішими загальні висновки в дослідженні. Зокрема, відсутні висновки щодо ставлення І. Драча до Церкви і релігії, до історичного минулого України (не лише до голодомору і репресій), до охорони пам'яток історії та культури, до захисту суспільного статусу української мови, до роботи із зарубіжними українцями. Якби з дисертації викинути численні (!) одноманітні повтори, то згадані сюжети могли б стати окремими важливими і цінними розділами роботи. Тоді в автора було б більше підстав говорити про комплексність дослідження.

Третє. Не думаю, що Іван Федорович погодився б з тезою, що він «відстоював погляди пацифізму» (с.158). Його можна кваліфікувати як типового представника української ліберальної інтелігенції, не радикала, не революціонера, а от щодо пацифізму... – з дослідження І. Яковлева це не впливає. Якщо Ігор Васильович має на увазі щось інше, тоді в «методології» необхідно було давати авторську трактовку термінів і понять, якими він послуговується в дисертації: пацифіст – це хто?; «сталінський поборник» (с.50) – ?; дисиденти – це хто?; шістдесятники – це хто?, «рупор української ідеології» (с.65, 75) і т.д. В «методології» доцільно було б розкрити авторське розуміння ролі особи в історії, місце і значення суб'єктивного чинника в історичному процесі.

Четверте. Дисертація потребує серйозної редакційної правки. Хибує стиль. Дуже багато технічних помилок, опечаток, перекручень прізвищ (с.60: Л. Талай; с.67, 106: Ю. Мушкетник; с.70: В. Яворський). Про який Сандрамох в Карелії йдеться (с.91)? В тексті занадто багато емітетів, означень (талановитий, відомий, легендарний (с.47, 48 і т.д.). Водночас трапляються невдалі і

незрозумілі вирази (с.50: «І. Драч став сталінським поборником», здобув «імідж сталінського поборника»; с.110: «Ставлення в Одесі до українського народу було принизливим»; с.123: «І. Драч відмовився зайняти пост лідера нації» – а такий пост був?; с.127: «КУІ на чолі з І. Драчем вдалось донести свій призив до пересічних громадян бути байдужими».

Підрозділи 2.2 і 2.3. багато в чому дублюються, тому в тексті немало повторів: Нерідко в роботі йдеться про політичну кар'єру І. Драча, але автор сам собі суперечить, ще частіше повторюючи, що він її не прагнув. Своє активну прилучення до громадсько-політичної діяльності І. Драч висловив короткою і ємною фразою: «Я вийду з Руху на зупинці "Незалежність"». В цьому суть І. Драча, як громадянина і поета – не політика. Політиком він став вимушено, через історичні обставини. Тому політичної кар'єри, посад задля посад, не прагнув.

П'яте. Історично не виправдано протиставляти І. Драча і В. Чорновола. Як поміркованого і радикала. Не можна ставати на бік одного чи іншого, виступати адвокатом чи суддею. Історик викладає позиції, констатує. І. Драч і В. Чорновіл – «два крила одного птаха» – національно-визвольного руху. Завдяки їм і їхнім соратникам, прихильникам Рух мав рух – закон єдності і боротьби протилежностей.

Шосте. Пояснень потребують сумнівні твердження: с.90: у 1932–1933 рр. українці брали участь у знищенні власного народу; голод 1946–1947 рр. «не був однозначно створений штучно» (с.48).

Висловлені зауваження почасти виходять за межі визначених автором дисертації завдань дослідження, які реалізовані ним у повному обсязі. У роботі І.В. Яковлева досліджуються дійсно вартісні й діалектично пов'язані між собою аспекти, вивчення і висвітлення яких є певним внеском в українську історіографію.

Таким чином, аналіз дисертації І.В. Яковлева дозволяє стверджувати, що положення та авторські висновки, винесені на захист, є загалом достовірними, оригінальними й належним чином обґрунтованими. Загальні висновки роботи

цілком відповідають її завданням, є достатньою мірою обґрунтованими і базуються на конкретному фактичному матеріалі роботи, а їх вірогідність забезпечена ефективним застосуванням загальних методів пізнання та спеціальних методів історичного дослідження.

Основні положення дисертації мають належну апробацію, її практичне й теоретичне значення безсумнівне. Автореферат дисертаційної роботи достатньо повно відображає її зміст. Основні результати дисертації опубліковані в наукових працях здобувача. Характер та кількість публікацій за темою дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам.

Як кваліфікаційна робота, дисертація «Громадсько-політична діяльність Івана Драча» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08. та № 1159 від 30.12 2015 р. (зі змінами), а її автор – Яковлев Ігор Васильович заслуговує на надання йому наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент –
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
завідувач відділу історії України
другої половини XX століття
Інституту історії України НАН України

В. М. Даниленко

В. М. Даниленко
h